

Yayın Değerlendirme / Review

Ramazan KORKMAZ, Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri, Türksoy Yayınları, Ankara 2004, 200 s.

Araş. Gör. Mutlu DEVECİ*

Çağdaş Türk edebiyatının öncü yazarlarından Cengiz Aytmatov'un yapıtlarını, bireyin ötekileşmesi ve ötekileştirilmesi bağlamında irdeleyen Prof. Dr. Ramazan KORKMAZ, kendi oluş serüvenine de ışık tutacak "dönüş" izlekli fenomenolojik bir çalışma gerçekleştirmiştir. Sorun-çözüm ikiliğinin esas alındığı inceleme tekniği ve hermeneutik okuma boyutuyla iki ana bölüm halinde düzenlenen Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri adlı eser, evrensel bağlamda insan gerçeğine tutulan bilimsel bir ayna niteliğindedir.

Çalışmanın, "Ötekileşme Sorunu ve Anlamın Yitim Yerleri" adlı Birinci Bölümünde Korkmaz, öteki, ötekileşme ve ötekileştirme kavramlarının farklı görünümünü ortaya koyarken bu kavramların anlam bakımından ayrımını belirtir. Birinci Bölüm de; "Saptırılan kutsallık, yapay cennet ve tanrı kurguları" adlı başlıkta, Korkmaz: "siyasal erki elinde bulunduranların, insanları, tiranlıklarını onayacak birer 'taslak kişi' haline dönüştürme çabası, potansiyel bir tehdit olarak çağımızın en önemli sorunlarından birisini oluşturmaktadır." (s. 23) derken, insanların kutsal inançlarını ve değerlerini çıkarları doğrultusunda kullanan, Tanrısal gücü ellerinde bulunduran, kendilerini erk sayan sisteme ve sistem taraflarının yapay cennet vaatlerine göndermede bulunur. Eserin, "tahrip edilen bellek mekânları" adlı ikinci alt başlığında, fiziksel ve düşünsel güç kullanarak tecavüz edilmek istenen bellek mekânları işlevsel özellikleri bakımından dört alt başlıkta değerlendirilir:

1. Deneysel /mimetik bellek
2. Nesnel belleği
3. Dil ve iletişim belleği
4. Kültürel bellek" (s.32-84)

Aytmatov anlatılarından hareketle "içimizdeki toplanma yeri" (s.191) olarak nitelenen bellek mekânlarına yönelik tahripkar tutum, dinsel ve ideolojik söylemlerin tutsağı "taslak kişi" haline getirilmek istenen birey ile bütünleştirir-

* Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / ELAZIĞ
mutlu_deveci@myynet.com

lerek irdelenir: “İnsan, kendi kültür değerlerine ‘günübürlük endişeler’ ve ‘moda eğilimler’ nedeniyle yabancılaştığında, varoluş kaynakları için potansiyel bir tehdit mekanizmasına dönüşmektedir. Kendi özünü tahrip eden bilinç, evren için kaotik bir yıkım/ kıyım imgesidir” (s.50). Ötekileşme/ ötekileştirme/ mankurtizm tehdidi altında zamansal ve uzamsal boyutta kendilik bilincinin tahrip edilişi açılabilirken, nesne ile bilinç arasındaki diyalektik bağ mekân-insan özdeşliğinde yansıtılır. Evrenin gizli ruhunu yaşatan dünyayı/ mekânı cehenneme dönüştüren tiranların, “ilk başlangıçların soylu dinamiklerini barındıran” (s.75) destan, efsane ve mitleri tehdit unsuru olarak görmesi ve yasaklamasının da altı çizilmektedir. Saygı, sevgi yerine sömürü ve mankurtlaştırma gibi özgürlüğü ve birey oluşu engelleyici yöntemlerle bilinçli bir asimile ve yok etme politikası ile karşı karşıya olan insanın, bellek mekânlarına tutunarak kurtulmasının mümkün olacağı da vurgulanır.

Çalışmanın, “kitlese terör; savaş” (s.85-92); “yüceltilen yalıtım; ideolojik ve dinsel koşullanma” (s.92-99); “ölümcül kaçış; içki ve uyuşturucu” (s.100-104) şeklinde sınıflandırılan “İnsanlığın üç büyük tuzağı” adlı üçüncü alt başlığında, insanın ontolojik varlığının yitime uğradığı kaos ortamındaki açmazları Aytmatov anlatıları örneğinde derinleştirilerek değerlendirilir. Yığınlaştırılan, kimliksizleştirilen, günübürlük beklentilerle varolan ve kaybolan tek boyutlu, değerler dizgesinden yalıtık, sloganik söylemlerin tutsağı insanların şey’leşmesi yönetimce desteklenen “bireysel/ kitlese uyu(t)ma” (s.100) tehlikesinin farkında olmayışı ile bütünlü olarak anlatılır: “İçki, sağduyuyu yok eden ve insanın içinde taşıdığı vahşi’yi uyandıran özelliğiyle, ötekileşmenin yeni, yaygın ve masum yüzüdür. İlişkileri tahrip eder, kişiyi kendisine ve çevresine yabancılaştırır” (s.101). Böylece geçici ve yokedici kaçış nesnesi olarak görülen içki ve uyuşturucunun, bağımlı mankurtlar yaratma amacındaki rolü vurgulanır.

Çalışmanın, “Kendine Dönüşün Yolları” adlı İkinci Bölümü, “Eriştirici ve Dönüştürücü Değerler”, “Kurtuluş İmgeleri ve Dönüş İzlekleri” başlıklarını taşıyan iki ana başlık ve sekiz alt başlıktan oluşmaktadır. “Eriştirici ve Dönüştürücü Değerler” başlığı altında insanı yığınlaştırılma ve ötekileşmekten koruyacak sağaltıcı değerler olan, “emek ve empati”, “türküler” ve “aşk”, Aytmatov anlatılarında varlığını aşan bir boyutta psiko-sosyal olarak incelenmektedir. Yaşatıcı ve diriltici özün simgesi emek ve empati, ülkü değerleri temsil eden kişilerin karakteristik özelliği olarak ele alınır: “Süren, işleyen, nadas eden yönüyle emek, cinsellik çağrışımı eril bir öge olarak da karşımıza çıkar. Sevişir gibi toprağı süren, eken emekçiler, bir bakıma yeri yeniden diriltmektedirler” (s.109). Geçmiş zamanlardan şimdiki selamlayan sözün, musikinin ve estetiğin bütünsel ifadesi türküler ise, kendilik değerlerinin uyanışındaki tinsel rolü ile ele alınır: “İnsana tarihselliğini kazandıran, duyumsa-

tan erıştırıcı niteliğiyle türküler, ontolojik bir varlık alanı haline dönüştürler. Bu varlık alanı, ataların tinselliğini, evreninin bilgisini anlam-sezgi bağlamında bütünleyerek kişiye kendilik bilinci ve gelecek güvenini sağlar” (s.121). Bireyi, yok olup gitmekten, sınırlılığandan/ ölümlülüğünden kurtaran aşk ise, mutlak özgürlüğün simgesi olarak irdelenir: “Aytmatov anlatılarında aşk, bütün mesafeleri aşan, insanı manevi öz bakımından geliştiren ve birbirine taşıyan yüksek bir değerdir” (s.134). Varoluşsal bir yönelim olan aşk, insanı başka bir insandan Tanrı’ya doğru derinleştiren, yeniden varoluşunu/ doğuşunu olanaklı kılan, zincirlerinden koparak özgürlüğe/ ölmezliğe erişmesini sağlayan kendilik değeri olarak açıklanır.

“Kurtuluş İmgeleri ve Dönüş İzlekleri” adlı ikinci ana başlıkta ise, Aytmatov anlatılarından hareketle öteki/ mankurt olma tehdidi ile karşı karşıya olan insanın temel dönüş izleklerine/ imgelerine tutunma süreci irdelenir. “İçtenliğin fethi; ev-anneye dönüş izleği”, “kutsal yunak; anadil izleği”, “evrenin bilinci; insana dönüş”, “doğaya dönüş”ve “Tanrı’ya dönüş” alt başlıklarında bütün yönleriyle ayrıntılı olarak değerlendirilen kendini yitirme ve yok olma aşamasındaki insana yönelik ‘kendi olma’ çağrısının metin düzeyinde yorumu yapılır. Öteki olma kaygısını duymayan bireylerin, yok kişi’ye dönüştürülmekten kurtulmak için ev’e tutunma zorunluluğu vurgulanır: “Ev, içtenlik yönelimlerinin kaynağıdır. Oradaki anne şefkati, herkesin ve herşeyin terkettiği bedbaht insanı, bütün sıcaklığı ve samimiyetiyle kucaklamaya, ona her an yeniden ‘kendisi olma’nın kapılarını açmaya daima hazırdır” (150). Aynı bağlamda ‘ruhun evi/ yuvası’ (s.151) olarak nitelenen dilin/ anadilin, bireyin kendi olma sürecindeki etkin rolü ve evrensel anlamda yaşatıcı bir imge değer olarak varlığı da değerlendirilir: “Evrensel düzenin huzur ve selametini tehdit eden öteki, ruhlarımızın barınağı olan ve içinde bireysel ve toplumsal kimliğimizin dokunduğu, örüldüğü ve onandığı anadiline tutunarak yeniden kendilik değerlerine ulaşabilir” (s.156-157). Tahripkar ve tehditkar tiranların, kurban ya da yakıt insana dönüştürmek istediği ve aşağıladığı bireylerin kendilik değerlerinden kopuşa karşı uyanık ve dikkatli olmasının gerekliliğine de dikkat çekilir. “Egemen olma tutkusu, şöhrete düşkünlük, paranın albenisi, dogmatizm, içki ve uyuşturucu” olarak sıralanan temel körleşme alanlarının yok edici tuzağa dönüşümü vurgulanarak, insan bir taslak değil, varoluşsal olanaklarını kullanabilen birey olmasının şartları sunulur. Gizemli değer olarak anlatılarda yer alan doğa imgesi ise, şamanik tasarımla yaratıcı ve kurtarıcı bir imge olarak ele alınır: “Yere ve suya gösterilen saygıya doğa, tüm içtenlik değerlerini açarak karşılık verir ve kişioğlunu öz evladı gibi bağrına basar. Böyle bir durumda kozmik dünya geçirgen, anlam aktarıcı ve şifre taşıyıcı hale dönüşür” (s.170). Doğanın sığınak olarak algılanması insanın onun bir parçası olduğunu kavraması ile paralel olarak irdelenirken, doğanın ötekileşmeye tepkisi “suların çekilmesi”, “çölleşme” ve

“intiharlar” olarak üç yönden açılımları. “Tanrı’ya dönüş” başlığı altında ise, kendisine ve dünyaya yabancılaşan bireyin manevi kurtuluşunun kaynağına dikkat çekilmektedir. Tüm yücelik algılamalarının imge değeri olarak belirtilen Tanrı, ötekileşme tehdidi altındaki insanın kaosa sürüklenmesini engelleyici tinsel bir güç halindedir: “Tanrı, bütün varoluş gizemini içeren, ölümle yaşamı uyumlu kılan, tüm yaratıkların kendi dilince oluşturduğu, yöneldiği yüksek bir değerdir” (s.189). İnsanın, bu yüksek değere ve onun değerler dizgisine tutunarak, anlamsızlaşmaktan ve yok olmaktan kurtulabileceği ifade edilir.

Edebi metnin dünyasındaki insanın fenomenal gerçeğini ötekileşme izleği çerçevesinde ele alan Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri adlı eser, Cengiz Aytmatov’un yapıtları aracılığıyla yaptığı “olması gerek” çağrısının, Prof. Dr. Ramazan KORKMAZ tarafından fenomenolojik açıdan değerlendirilmesidir. Eserde evrenin bilinci insanın, daimi olarak karşı karşıya olduğu mankurlaştır(il)ma/ ötekileştir(il)me tehdidine karşı duyarlı ve uyanık olmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Aytmatov anlatılarının edebi ve estetik çizgisini bilimsel değerlendirmelerle bütünleyen çalışmanın, düşünsel ufukumuzu aydınlatacağı kanaatindeyim.